

систематичність (приведення різноджерельної інформації до спільного знаменника); оперативність (своєчасність інформації); доступність (реальність вирішуваних проблем).

Таким чином, моніторинг в освіті – це сучасний механізм управління її якістю. Він допомагає відстежувати та своєчасно коригувати будь-який процес в освітній сфері. Однак варто знати, що лише той студент, який чітко уявляє мету свого навчання, може бути вмотивований до свідомих дій, спрямованих на позитивну динаміку якісного зростання. І тільки тоді викладач працювати над своїм професійним рівнем, буде самоудосконалюватись, буде постійно, запроваджуватиме ефективні методики навчання та виховання, надаватиме послуги студентам, які б задовольнили потреби сьогодення, якщо він буде зацікавлений у результаті. Це обов'язкова умова забезпечення якісної освіти в умовах педагогічного училища.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андреев В. И. Проблемы педагогического мониторинга качества образования / В. И. Андреев // Известия Российской Академии наук. – 2001. – № 1. – С. 37–40.
2. Бачинський П. І. Моніторинг якості управління загальноосвітніми навчальними закладами / П. Бачинський // Ефективність державного управління: зб. наук. праць – Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2006. – Вип. 11. – С. 205–209.
3. Гура О. І. Психолого-педагогічна компетентність викладача вищого навчального закладу: теоретико-методологічний аспект / О. І. Гура. – Запоріжжя: ГУ «ЗІДМУ», 2006. – 332 с.
4. Лукіна Т. О. Освітній моніторинг як складова частина управлінської діяльності в ЗНЗ // Управління освітою. – 2006. – № 4. – Вкладка № 1. – С. 1.
5. Ляшенко О. І. Концептуальні засади моніторингу якості освіти / О. І. Ляшенко // Моніторинг якості освіти: світові досягнення та українські перспективи. – К.: К.І.С., 2004. – С. 21–23.
6. Майоров А. Н. Мониторинг в образовании / А. Н. Майоров. – СПб.: Образование-Культура, 1998. Кн. 1. – 344 с.
7. Положення про моніторинг якості освіти у Нікопольському педагогічному училищі Державного вищого навчального закладу «Криворізький національний університет». – Нікополь, 2013. – 5 с.
8. Хриков Є. М. Теоретико-методологічні засади моніторингу професійної підготовки. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
9. Шишов С. Е. Школа: мониторинг качества образования / С. Е. Шишов, В. А. Кальней. – М.: Педагогическое общество России, 2000. – 320 с.

УДК 37.013.73

Г. М. ГРУЦЬ

ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ ЗАСОБАМИ ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН

Розглянуто проблему формування мовної особистості засобами гуманітарних дисциплін. Проаналізовано думки науковців про роль рідної мови у розвитку духовної культури особистості. Охарактеризовано сутність поняття «мовна особистість». З'ясовано, що нині здійснюється манкуртизація мешканців східних регіонів України. Проаналізовано семантичне наповнення слів «честь», «гідність», «освіта». Доведено, що важливим фактором розвитку мовної особистості є формування переконань майбутніх фахівців у тому, що психічне і духовне здоров'я країни залежить від відповідального ставлення до слова як національного коду. Наведено приклади ментальної відмінності української та російської мов. Представлено результати анкетування студентів стосовно необхідності формування мовної особистості і захисту рідної мови.

Ключові слова: *духовна культура, мовна культура, манкуртизація, мовна особистість, мовні символи.*

Г. М. ГРУЦЬ

ФОРМИРОВАНИЕ НАЦИОНАЛЬНОЙ ЯЗЫКОВОЙ ЛИЧНОСТИ СРЕДСТВАМИ ГУМАНИТАРНЫХ ДИСЦИПЛИН

Рассмотрена проблема формирования языковой личности средствами гуманитарных дисциплин. Проанализированы мысли научных деятелей о роли родного языка в развитии духовной культуры личности. Охарактеризовано сущность понятия «языковая личность». Определено, что сегодня осуществляется манкуртизация жителей восточных регионов Украины. Проанализировано семантическое наполнение слов «честь», «достоинство», «образование». Доказано, что важнейшим

фактором розвитку мовної особистості є формування переконаних майбутніх фахівців в тому, що психічне та духовне здоров'я країни залежить від відповідального ставлення до мови як національного коду. Приведені приклади ментального розриву української та російської мов. Представлені результати опитування студентів щодо необхідності формування мовної особистості та захисту рідної мови.

Ключевые слова: духовна культура, мовна культура, манкуртизація, мовна особистість, мовні символи.

G. M. HRUTS

THE DEVELOPMENT OF NATIONAL LINGUISTIC PERSONALITY THROUGH HUMANITIES

The article analyses the problem of linguistic personality development by means of Humanities, as well as scientists' view on the role of native language in the development of personality's spiritual culture. The essence of the concept "linguistic personality" has been characterized in this paper. There has been grounded the statement, that the residents of eastern regions of Ukraine are being 'mankurtised'. The author elaborates on the semantic meaning of the words 'honour', 'dignity', 'education'. It has been grounded, that an important factor in development of a linguistic personality is the formation of future specialists' beliefs in the fact, that mental and spiritual health of a country depends on responsible attitude to a word as national code. Examples of mental difference between Ukrainian and Russian, and the results of student survey regarding the necessity of developing linguistic personality have been presented in the article.

Keywords: spiritual culture, mankurtism, linguistic personality, language symbols, language culture.

Формування духовної культури особистості в сучасних умовах залежить від екологічних, технологічних, енергетичних, комп'ютерних, інформаційних «революцій» і криз, які повсякчас створюють нові умови та проблеми, активно втручаючись у суспільну й індивідуальну картину світу, суттєво змінюючи ті чи інші її елементи. Так, завдяки дії цих чинників у каталозі духовної культури виникає чимало нових явищ й обставин. Коригуються способи і засоби життєвого вибору людини, соціального визначення індивідів, змінюються зміст і механізми функціонування морально-духовних цінностей, форми наслідування та розвитку суспільного досвіду. Революція Гідності у нашій країні виявила ці аспекти. Однією з найважливіших і надалі залишається проблема функціонування української мови як єдиної державної та її роль у розвитку духовної культури особистості.

Вирішувати цю основоположну проблему нині має насамперед освітня галузь. Найважливішим завданням освіти є відтворення духовного потенціалу нації задля збереження України як суверенної держави. А оскільки мова – першорядний виразник культури кожного народу, його моральних, естетичних, релігійних ідеалів, його прагнень і почувань, то мовна політика стає чи не найсуттєвішим інструментом державотворення. Зберегти мову може тільки особистість із сформованою духовною культурою, тобто «національна мовна особистість» (за В. фон Гумбольдом) через реалізацію у виховному процесі принципу мовної сакралізації, який передбачає спосіб досягнення Буття через Слово, шанування рідної мови та мов інших народів, розвиток мовно-національної свідомості, сприйняття Слова як Бога й людини як слова, в якій є частина Божого замислу.

Проблемі формування мовної особистості приділяється значна увага в сучасних дослідженнях таких науковців: Г. Богін, Л. Варзацька, М. Вашуленко, В. Карасик, Ю. Караулов, Л. Мацько, М. Пентиліук, Л. Скуратівський, Г. Шелехова. Загалом визначено, що мовна особистість – це людина, яка виявляє високий рівень мовної й мовленнєвої компетенції, здатна презентувати себе в суспільстві засобами рідної мови, володіючи при цьому однією чи кількома іноземними мовами.

Аналіз виховного процесу у вищій школі свідчить, що проблема формування мовної особистості засобами гуманітарних дисциплін є дуже актуальною, оскільки становлення особистості студента здійснюється часто поза контекстом культури. У педагогічних вузах, зазвичай, перевага надається навчанню, а формування мовної культури майбутніх фахівців, розвиток мовної особистості, які є основними ознаками загальної культури людини і разом з тим складовими духовної, не входять у пріоритетні напрямки навчально-виховної діяльності вищої школи України.

Мета статті – розглянути проблему формування мовної особистості як основного чинника духовної культури студентів.

Видатні вітчизняні мислителі і культурні діячі минулого (Г. Ващенко, Б. Грінченко, М. Драгоманов, Олена Пчілка, С. Русова, Леся Українка, К. Ушинський, І. Франко й ін.) захищали іманентне право українського народу на розвиток своєї мови, культури, духовності, усвідомлюючи, що найперший оберіг і спосіб осягнення таємниць Буття – це мова. Краса мови, понятійна глибина, здатність кодувати в собі первинні знання, Істину в кожній людині залежить від того, як вона живе: вчиться, працює, мислить, спілкується.

Мова є одним із чільних засобів самовираження. Наше мовлення відкриває наші думки, чесноти, страхи, сумніви, навіть те, звідкіля ми родом. Разом з тим мова, за визначенням В. фон Гумбольта, є духом, тобто свідомістю народу [6]. Одна з її функцій – етносеміотична. Головним предметом її опису є національна мовна особистість зі своєю специфічною картиною світу, що відображається в національній мові, з її концептуальною системою, яка складається століттями. В. фон Гумбольт визначав національну мовну особистість як носія єдності мови та мислення, головною функцією якої є збереження та передання духовного багатства нації [6]. Отже, кожен з нас, творячи мовний простір, творить історію і культуру свого народу. У процесі навчання студенти повинні зрозуміти, що мова – це саме життя. Будучи генетичним кодом нації, вона посідає важливе місце в системі етнізації виховного процесу.

Простежимо, як мовне виховання формує у молоді почуття соціальної відповідальності за долю країни, виявляє особистість з чітко вираженим національним обличчям.

У психічно здорової, самоактуалізованої особистості кожний прояв буття – абстрактний чи реальний – відображений у слові й існує завдяки слову. В ословленій дійсності сконцентрована енергія волі, думки, любові, а також ненависті й прокляття. Увесь світ через слово – у людині, і людина через слово – в усьому світі. Залежно від ужитого слова доволишне звужене до вигуку або розширене до безмежжя, мізерне до огиди або наповнене по самі вінця, самотнє до трагізму або щасливе до нескінченності. Увесь світ – від найелементарнішої атомарної частинки до Метагалактики, від першого крику немовлятка до смертного одра – проявляється у слові. Саме через слово, через мову реалізується морально-духовний досвід народу. А народ як соціальне утворення існує винятково через духовний досвід.

Аби поневолити чи знищити народ, потрібно позбавити його історії та зруйнувати духовне надбання, а для цього треба всього лише відняти мову. Не обов'язково насильницькими методами. Можна й опосередковано. Існує чимало механізмів такого поневолення. Проте наслідки завжди однакові – без слова народ перетворюється на «біомасу», рабів. А протилежністю духовному досвіду стає варварство, дикунство. Народ захищає себе, а раб себе продає. Народ розуміє себе в історії, в культурі, розуміє своє місце на землі, значення і місце у глобальних процесах, народ оберігає своє багатство, для раба ж цінностей не існує. Синонімом слова «раб» є слово «манкурт» – людина з викоріненою історичною пам'яттю. Це поняття походить з тюркського міфу і було популяризоване Ч. Айтматовим у романі «І довше століття триває день» (1980). У книзі письменник оповідає, як людину перетворюють у бездушну рабську істоту, створіння, що цілковито підпорядковане господарю, оскільки не пам'ятає свого роду-племени, своєї родини, Батьківщини, мови, історії.

У киргизькій легенді, згаданій в романі, описується безжальний, нелюдський, шлях створення манкурта, людини, котра здатна реагувати лише на чуттєві подразники і забуває про увесь набутий досвід. Вона спроможна лише задовольняти свої основні функції, а тому перетворюється на ідеального раба. Отож, полоненому натягали на поголену голову щось на зразок шапки зі свіжої шкіри верблюда, залишали його в пустелі на декілька днів із зав'язаними руками та ногами і колодкою на шиї, щоб він не міг доторкнутися головою до землі. Шкіра верблюда під палючим сонцем стискала, а волосся вросло у голову, ув'язненого ще й мучила непогамовна спрага. Ці тортури були настільки нестерпними і пекельними, що витримати їх було не під силу навіть найбільш терпеливим і мужнім воїнам. Вони або помирили, або залишалися жити, забуваючи про своє минуле, та ставали ідеальними рабами – манкуртами.

Завдяки роману Ч. Айтматова це слово увійшло в активний вжиток у другій половині 1980-х років – час «перебудови і гласності», оскільки саме тоді почалося критичне переосмислення історичної спроби «вивести» в СРСР нову породу «радянської людини» (нотом *sovieticus*, «радянський народ») шляхом знищення національної свідомості й пам'яті і прищеплення так званого марксистсько-ленінського світогляду. Однак у наш час вживання цього слова знову актуалізується. Гадаємо, що його варто використовувати для маркування у широкому значенні – людини без етнічної (національної) культури та національної історичної

пам'яті, без релігійної свідомості та етики, а ще ширше – без культурно-цивілізаційної самоідентифікації.

Очевидно, що сьогодні здійснюється «духовна манкуртизація» людей, зокрема, мешканців східних регіонів України російськими ЗМІ. Уже немає потреби одягати шкіру вбитого верблюда на голову людини, аби перетворити її в манкурта. Натомість успішно використовуються технології масового впливу на людей: методи масифікації свідомості, тотального зомбування населення, емоційного зараження, навіювання, маніпулювання, чорної пропаганди тощо. Як бачимо на прикладі жителів частини Луганської і Донецької областей, стратегічно вибудована Росією і знехтувана тодішньої владою України масова маніпуляція упродовж певного часу (з 2005 р., на думку експертів) формувала у них цінності, установки, прагнення, ідеї, звички, переконання, які вплинули на їхню нинішню поведінкову модель, для котрої характерні масова паніка, агресивність, ненависть, зневага, історичне безпам'ятство.

Оскільки головним інформаційно-пізнавальним джерелом для мешканців східних регіонів нашої держави і надалі залишається телебачення Росії, яке сформувало у них так званий «морально-соціальний дальтонізм», то ненависть до усього українського, передусім до державної мови, спостерігається і серед студентської молоді, яка там проживає. Тож формування мовної особистості студента є надзвичайно важливим завданням у вузах України.

В. Широков у своїй книзі наводить цікаві уривки та коментарі відомого роману Дж. Оруелла «1984», де описується гіпотетичний тоталітарний лад, що може бути встановлений у всьому світі, і роль мови в суспільних процесах. Мовознавці цієї страшної країни знищували слова сотнями, вилучаючи їх зі словників. Наприклад, «слово «вільний» у новомові лишилося, але його можна було використовувати лише в таких висловлюваннях: «вільні чоботи», «туалет вільний». Воно не вживалося у старому значенні «політично вільний», «інтелектуально вільний», оскільки свобода думки і політична свобода не існували навіть як поняття і, отже, не вимагали позначень» [11, с. 17]. Як бачимо, цей роман досі не втратив свого застережного сенсу, оскільки в Україні й надалі існує загроза тоталітаризму.

Науковці вважають, що рівень культурного розвитку людини визначає культура мовлення: скажіть, як ви послуговуєтеся словом, і я скажу, хто ви, звідкіля ви. М. Гайдеггер визначив «мову домог буття» [3], а отже, мова – також Вітчизна. У слові душа знаходить прихисток. Із рідним словом людина перебуває вдома, з чужим – у комірці. Якщо у нас нема рідного слова, то ми не маємо Батьківщини і живемо у лакунах бездомності; через лакуни бездомності пізнаємо себе, бачимо іншого; через ці лакуни бачимо себе в іншому. Втративши слово, людина не може відшукати доцільності буття, адже сутність людини – у мові [3], а мова – результат роботи духу. Тому той, хто прагне забрати у нас мову, є найлютішим ворогом, оскільки вбиває дух народу.

Якщо йдеться про ієрархію цінностей, то слово, звісно, є найвагомішою цінністю. Адже не існує нічого такого, що не мало би відображення у слові. Як правило, лексичне значення слова набагато змістовніше і глибше, ніж це відображено у формі. Наприклад, земля-мати. У формі поєднуються два слова – земля і мати, саме це наповнює їх новим сакральним звучанням. У ньому закодована святість, через яку просвітлюється і людина, оскільки стає відповідальною за землю-матір, починає захищати її і від неї набиратися сили. Воїни, які захищають Україну від агресора, усвідомлюють, що боронять землю-матір, свою родину, свій дім.

У сенсі змістового наповнення відбулися трансформації і зі словами «честь», «гідність». Ще донедавна вони не були в активному вжитку більшості молодих людей. Для незначного відсотка осіб ці слова асоціювалися зі способом мислення і життя. У вказаних двох словах сконцентрована вся ідеологія, увесь сенс існування, віра в Бога і відповідальність перед живими, мертвими й перед прийдешніми поколіннями. Аналізуючи значення слова «честь» зі студентами, наголошуємо: воно є категорією етики, що характеризує особистість з позиції готовності відстояти, підтримати достоїнство, репутацію свою особисту чи соціальної групи, до якої вона належить. Це може бути честь сім'ї, дівчини, юнака, честь лікаря, вчителя, військового, громадянина. Поняття честі тісно пов'язано з поняттям «гідність». За С. Гончаренком гідність – це поняття моральної свідомості, в якому виражається уявлення про самоцінність людської особистості, її моральну рівність з усіма іншими. Як форма вияву суспільної та моральної свободи, поняття «гідність» включає право людини на повагу, визнання її прав і одночасно передбачає усвідомлення нею свого обов'язку і відповідальності перед суспільством [4, с. 68].

У народі поняття честі є важливим критерієм моральної досконалості особистості, тому молодим намагалися завжди нагадати: «Бережи одяг знову, а честь змолоду», «Безчестя гірше від смерті», «З честю пройдеш цілий світ, без честі – й ні до сусід», «Кому честь, тому й слава». Виховані люди, відповідально ставлячись до своїх вчинків, відстоюючи свою гідність перед іншими людьми, говорять: «Честь маю». Етичний досвід наших прадавніх містить своєрідний моральний закон для нащадків: життя – Вітчизні, душу – Богові, серце – жінці, честь – нікому.

Революція Гідності в Україні продемонструвала, що семантика слів «честь», «гідність» невичерпна. Майдан сакралізував і наповнив первісним звучанням ці лексичні одиниці. Герої Небесної Сотні віддали своє життя, захищаючи ідеали демократії, відстоюючи права і свободи, честь і гідність кожної людини, європейське майбутнє України. Тож зрозуміло, яка для нації станеться трагедія, коли змертвіє семантичне наповнення хоча б кількох слів. Не так давно ми могли спостерігати часткове семантичне знецінення і таких слів, як «кохання», «Батьківщина», «дружба», «побратим», «подвиг», «звитяга», «мужність», «героїзм». Завдяки Майдану і АТО ці слова знову увійшли до активного вжитку більшості українців і набули первинного звучання.

Наведені міркування підтверджують результати анонімного опитування серед студентської молоді (250 студентів ТНПУ ім. В. Гнатюка): «Що для Вас означають такі поняття, як честь, гідність, подвиг, героїзм?», «З чим асоціюється у Вас слово «манкурт»?», «Чому захист Вітчизни нині означає також захист рідної мови?». З'ясовано, що 230 опитаних правильно потрактували значення слів «честь», «гідність», «подвиг», «героїзм». Цікавими були відповіді щодо асоціацій зі словом «манкурт». Лише кілька студентів знали значення цього слова, решту опитаних серед асоціацій називали: жук, тварина, хижак, представник африканських народів, фрукт, безробітний, павук, солдат, завойовник, банкрут, зрадник тощо.

Усі студенти переконані, що захист Вітчизни – це також захист мови. Наводимо приклади відповідей: «Мова – цитадель Вітчизни. Немає основи – немає країни», «Бо мова – суб'єктивна ознака нації, те, що її творить, формує, виражає. Знищуючи мову, перекреслюють народ», «Вітчизни без рідної мови не існує», «Мова – візитка народу», «Захищаючи мову, боронимо свою унікальність» та ін. Отже, результати анкетування свідчать, що більшість студентів мають сформовані переконання щодо необхідності боронити честь, гідність, рідну мову, країну та захищати іманентне право народу на свою ідентичність. Варто зазначити, що молодь чітко усвідомлює особистісну місію, що суголосна з ідеями Г. Ващенка, квінтесенцією яких є служіння Богові та Батьківщині.

Важливим фактором розвитку мовної особистості є утвердження у свідомості студентів переконань, що суспільство буде духовно та психічно здоровим тільки за умови відповідального ставлення до слова, власного мовлення. Саме тому необхідно дотримуватися культури спілкування і стежити за змістовим наповненням слова кожному члену соціуму, щоб слово виконувало не лише соціальну функцію, а сакральну. Без цього неможливо створити лояльний до людини соціальний організм. З метою формування у молоді свідомих, усталених поглядів використовуємо у практичній діяльності велику кількість прикладів.

Так, на заняттях з педагогіки студенти ТНПУ ім. В. Гнатюка аналізують понятійний апарат педагогічної науки. Спершу вони визначають основні категорії: освіта, виховання, навчання, викладання, учіння, а потім простежують семантику українського слова «освіта». Існує така дефініція цього поняття: «Освіта – це духовне обличчя людини, яке складається під впливом моральних і духовних цінностей, що є надбанням її культурного кола, а також процес виховання, самовиховання, впливу, шліфування, тобто процес формування обличчя людини» [4, с. 241].

Ми додаємо, що слово «освіта» означає оволодіння знаннями, а також устремління до однієї з іпостасей Трійці – Світла. Узагалі, ціла низка фундаментальних понять українського менталітету, зокрема, педагогічних термінів, мають спільний корінь -СВІТ-: СВІТ (рос. мир), всеСВІТ (рос. вселенная), СВІТогляд (рос. мировоззрение), СВІТозарний (рос. лучезарний), СВІТоправний (немає рос. відповідника), СВІТлочий (немає рос. відповідника), СВІТоч (немає рос. відповідника), проСВІТа (рос. просвещение), проСВІТлений (рос. просвещенный), СВІТанок (рос. рассвет) й ін. Навіть слово «свято» походить від божественного світла святості, натомість російський відповідник «праздник» походить від праздності, тобто неробства, бездіяльності. Як бачимо, світло, ясність для української ментальності – найвища характеристика, а для російської найвищою є сила, величина. Порівняймо, приміром, титули вищих посадових осіб: «ясновельможність» і «величество».

У своєму духовному гімні українці просять зберегти їхню Батьківщину і просвітити, натомість росіяни – зберегти царя і дати йому силу, щоб налякати уявного ворога

Боже Великий, Єдиний
 Нам Україну храни
 Волі і Світу промінням
 Ти її осіни.
 Світлом Науки і Знання
 Нас усіх просвіти!

Боже, Царя храни!
 Крепкий, державний
 Царь православный
 Царствуй на славу,
 На славу нам,
 На страх врагам [1].

Оскільки мова – явище соціально-психологічне, то на цьому прикладі ми простежили, наскільки відрізняються світоглядні погляди, ментальність українців і росіян на різні явища.

Варто зазначити, що, крім історичних екскурсів у минуле, зіставлень слів, аналогій, на заняттях використовуються когнітивні методи навчання: метод емпатії (вживання), метод смислового бачення, метод символічного бачення, метод конструювання понять, метод конструювання правил, метод аглютинації, метод придумування, метод «Якби...» й ін. Наприклад, метод «Якби...» передбачає опис змін, що відбудуться у світі, країні, опис об'єктів за певних умов, динамічних перетворень. Так, студентам пропонувалися творчі завдання на такі теми: «Якби я був міністром освіти (директором школи, ректором вузу)...», «Якби люди навчилися любити ворогів і прощати їм...», «Якби у педагогічний тезаурус увійшли поняття «любов», «віра», «дух», «душа»...». Використання таких методів не лише активізує пізнавальну діяльність студентів, а й розвиває їх мовну особистість.

Аналізуючи значення слів, виконуючи різноманітні завдання творчого характеру, ми зі студентами дійшли висновку, що через мовний матеріал викладачі гуманітарних дисциплін повинні формувати мовну особистість з яскраво вираженою мовно-національною свідомістю, через слово поєднувати світогляд молодої людини з народом, його побутом, культурою, історією, закріпленими у знаках. Мовні символи (знаки) є оберегом національного коду, власної пам'яті кожного народу. Адже тільки для українців мовним знаком культури будуть, скажімо, рядки з колискової «Ходить сон коло вікон», колядки «Бог Предвічний», поезії Т. Шевченка «Рече та стогне Дніпр широкий» та ін. Для особи іншої національності вони, радше, нестимуть характер, почасти – естетичний, рідше – емоційний, бо для позначення тих же почуттів (патріотичних, інтимних) кожен народ має свої знаки, оформлені у властивих для нього звукових кодах.

Таким чином, кожен народ на землі об'єднує мова як знакова система, а мовні знаки культури стають тими елементами, що пов'язують нас з історією і культурою рідного краю, є його надбанням, зафіксованим у слові; несуть у собі об'єднувальну енергію для українців цілого світу. Тому намагання нав'язати народові іноземну мову замість рідної призводять до істотних (і, зазвичай, негативних) змін у ментальності.

До цього привертати увагу К. Ушинський, Б. Грінченко, С. Русова та ін. Так, Б. Грінченко зазначав, що «словами виражаються тільки уявлення про предмети, а не самі предмети; уявлення ж ці різні у різних народів». Для підтвердження цієї думки він наводить як приклад слова російське «изба» та українське «хата». Росіянин сприймає сукупність звуків «изба», змальовуючи «чорні стіни, складені з ялинових або соснових колод; над дахом, що спускається лише з двох сторін, вирізаний півник або різьблення з дерева», тоді як слово «хата» в уяві українця асоціюється з «обмазаними глиною білими стінами, солом'яним дахом, що спускається на всі чотири сторони...» [5, с. 37]. Отож, у російській та українській мовах ці слова збігаються в лексичному значенні, позначаючи вид житла, але повної тотожності між ними немає: поза лексичним значенням залишаються суто національні особливості цього житла. І якщо намагатися витіснити рідну мову чужою, відбудеться плутанина, змішування уявлень, що, на думку Б. Грінченка, негативно відіб'ється на свідомості людини.

Розвиваючи свою тезу про небезпечність взаємозаміни мов, письменник зауважував, що у всіх мовах є величезна кількість слів, у яких, крім звуку і значення, є ще третій елемент – спосіб зображення цього значення» [5, с. 38]. Цей спосіб зображення лексичного значення залежить від національного мислення, особливостей світосприймання і світобачення кожного народу. Приміром, можна взяти слова «хлібороб» і «земледелец». Російською мовою «земледелец» – це людина, яка «робить землю», а українською «хлібороб» – той, хто «робить хліб». «Для українців здається цілком природним робити хліб: його немає, і він з'являється після цілої низки дій як результат їх, але робити землю – це українцю здається повним абсурдом: адже земля є, завжди була, – як же її можна робити?» [5], – так прокоментував Б.

Грінченко сприйняття представником своєї нації слова, що хоча й належить до тієї ж мовної групи, однак за способом творення не відповідає ментальності українця.

С. Русова теж чимало уваги присвятила мовним аспектам. Вона зауважує, що «немає народу, який би не мав своєї мови... Нашому слову «веселка» в російській мові відповідає «радуга», – російське слово «жена» по-нашому перекладено – «дружина», «свадьба» – «весілля», — це все вислів неоднакових поглядів народів на різні явища» [9, с. 108]. Нерідко в загальний просвітительський контекст педагог вплітала надзвичайно важливу культурософську проблему захисту української мови, української книжки, оскільки розуміла, що між мовою та національною психологією існує безпосередній зв'язок і що проблема рідної мови була й досі залишається однією із найважливіших в житті українського народу.

Ще раз наголосимо, що саме у мові народ закодує власну духовність, історію, предковічний досвід, надбання культури та світоглядні ідеї, оригінальність і винятковість. У мові розпочинається і завершується духовне життя людини, життя усього народу. Рідна мова – це найінтимніша і найбільш сокровенна сфера захисту свого «Я», особистої і національної гідності. Усвідомлюючи, що справа української мови та її функціонування була та є однією з найважливіших в національній історії, мислителька цитує В. фон Гумбольта, котрий зауважував, що «мова – то сповідь народу» [9, с. 113].

З огляду на те, що мова є своєрідним синтезом усього національного, фокусом його бачення, «мовне питання неминуче перестане бути тільки лінгвістичним питанням, чи, краще сказати, безпосередньо лінгвістичним, а стає також – і то часто насамперед – питанням політичним, соціальним і культурним» [10, с. 6].

Таким чином, проблеми формування мовної культури студентів, розвитку мовної особистості є надзвичайно важливими, а тому всі гуманітарні дисципліни, які викладаються у вузі, повинні відображати їх. Окрім того, етнопедагогічний досвід рідної мови у розвитку особистості з чітко вираженим національним обличчям – патріотичної, національно свідомої, зі сформованим національним менталітетом і характером – доцільно використовувати на всіх рівнях освіти, зокрема, при розробці сучасних педагогічних стратегій і технологій розвитку навчально-виховного процесу у вищій школі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Братко-Кутинський О. Феномен України / О. Братко-Кутинський. – К.: Вечірній Київ, 1996. – 304 с.
2. Ващенко Г. Виховний ідеал. Підручник для педагогів, виховників, молоді і батьків / Г. Ващенко. – Полтава, 1994. – 190 с.
3. Гайдеггер М. Дорогою до мови; пер. з нім. В. Кам'янець / М. Гайдеггер. – Львів: Літопис, 2007. – 232 с.
4. Гончаренко С. Український педагогічний словник / С. Гончаренко. – К.: Либідь, 1997. – 376 с.
5. Грінченко Б. На безпросвітній путі. Про українську школу / Б. Грінченко // Дивослово. – 1994. – № 1. – С. 35–39.
6. Гумбольдт В. фон. Избранные труды по языкознанию / В. фон Гумбольдт. – М.: Прогресс, 2000. – 400 с.
7. Гумбольдт В. фон. Язык и философия культуры / В. фон Гумбольдт. – М.: Знание, 1985. – 432 с.
8. Звегинцев В. Гумбольдт В. фон о различии в строении человеческих языков и его влиянии на духовное развитие человеческого рода / В. Звегинцев // История языкознания XIX–XX веков в очерках и извлечениях. – М.: Высшая школа, 1964. – 469 с.
9. Русова С. Вибрані педагогічні твори / С. Русова. – К.: Освіта, 1996. – 304 с.
10. Шевельов Ю. Українська мова в першій половині двадцятого століття (1900–1941): стан і статус / Ю. Шевельов // Сучасність. – 1987. – № 1. – С. 6–91.
11. Широков В. Феноменологія лексикографічних систем / В. Широков. – К.: Наукова думка, 2004. – 328 с.